

У складу са областима свог научног интересовања и рада, почећу с општијег погледа на тему која нас је данас окупила: најпре нешто о моћи коју има дискурс и о дискурсу моћи, дакле, о појмовима друштвене моћи, контроле (успостављања и одржавања контроле), доминацији, легитимизацији и делегитимизацији.

Друштвена моћ подразумева моћ коју имају власт, медији, војска, судство... наука и, како се данас често у јавности помиње, струка негде су на самој периферији. Имајући у виду такву расподелу, до најшире публике допиру они који имају неку од ових друштвених позиција. Самим тим наука може бити и селектвана, као уосталом и данас, од оних који су у хијерархији друштвене моћи изнад ње. Да ли ће се глас струке данас чути? Хоће. Да ли ће се он уважити? ТО је кључно питање.

Следеће питање, не мање важно: да ли у дискусији о родно остелјивом језику доминира снага стручне аргументације или сензационалистичко истицање у први план поједностављене слике о родно осетљивом језику? У екстремно поларизованој слици од грађана се очекује да се определе за једну од две супротстављене стране. Ту долазимо до доминације и легитимизације. У оваквом концепту влада једна бајковита морфологија: имамо борбу добра и зла и жртву (жене и женска права), јунаци који бране жене и женска права наилазе на разне препреке које постављају некакви зликовци (најгласнији противници овога закона). Инверзија ове бајке ишчитава се и у другом смеру (српски језик је угрожен овим законом, браниоци језика се боре против оних који га демонишују и симболички, бранећи језик, бране и све што је српско и национално). Оваква располућеност готово је увек жестоко острашћена и радикална, изричита. При томе, сваки покушај мирења ове две крајности обе стране као да минирају оптужујући оне који се усуде да понуде решење за издајце првобитних замисли.

Дакле, у таквој клими издвајају се две струје које се међусобно оптужују за различите врсте идеологија. Идеологије, подсећамо, служе за обликовање ставова, веровања, перцепција као и емоција и реакција чланова неке говорне заједнице. Идеологије су друштвени конструкти који нам помажу да створимо друштвену (културну, политичку, лингвистичку, и сл.) слику света који нас окружује и присутне су у животу сваког људског бића. С друге стране, језик науке подразумева логичност, апстрактност, објективност, прецизност, нормативност... У научном изразу нема емоционалности ни

идеолошких ставова. Исто важи и за права и за лингвистику. Ако су одређени текстови намењени широј и лаичкој публици или медијима, језик мора бити прилагођен томе тако да га свако или макар већина разуме.

Када говоримо о родно осетљивом језику, приметан је шум у комуникацији из различитих разлога, а са много предрасуда.

Паралелно са информисањем јавности о овом Закону о коме ми данас говоримо појавио се и Приручник за употребу родно осетљивог језика, на који су, између осталог, нормативисти реаговали, јер је у питању несрбистички нелингвистички и изнад свега непрактични, готово неупотребљив приручник... Зашто? Зато што се овим приручником занемарују основна начела норме српског језика. Наравно, у одбрану се увек стаје једном делимично истином (а знамо да је делимична истина много опаснија од апсолутне лажи): **ЈЕЗИК СЕ МЕЊА**. Тако је! Језик се мења - постепено и спонтано, природним путем, а не казним одредбама. Ту долазимо до екстремног навода да се Законом урушава српски језик и да је у питању силовање језика (што струја заговорника користи као израз радикализма противника). Силовање не, али употреба силе – да. Јер се одједном, бар према ономе што је прва струја провоцирала у медијима, грађанима брани право на избор речи!

Када кажем провоцирала, позивам се на сам текст Закона у коме одређење родно осетљивог језика није спорно, али јесте спорно неколико чланова, посебно онај који се тиче употребе назива за занимања, титуле и сл. (чл. 25, затим чл. 27), јер оставља простор да се помисли да је неопходно сачињавати нове речи. Уплив нових речи у језик долази са потребом да се попуни празно место у систему, са потребом да се именује нови појам. Да ли су називи за занимања нови појмови? Мислим да нису, погледајмо само домене употребе и све што је досад регистровано у језику... Гимназијалци ће користити речи попут биологичарка, математичарка и сл., као што су и раније користили. Али назив који стоји на дипломи гласи: професор биологије, професор математике.

Ако је баш неопходно начинити нову реч, уколико за то има потребе, језик за то нуди средства, није потребно измишљати ван оквира струке. Питање је да ли нас на то приморава Закон или медији и политички актери и сл. активисти који не разумеју језик и

сматрају себе компетентним да о овоме одлучују само зато што су говорници српског језика?

Заблуда у вези са употребом родно осетљивог језика проистиче из тога што се сама израда није одвијала у сарадњи нормативистима из србистике, јер да јесте – не бисмо имали флоскуле да српски језик није родно осетљив.

Када је реч о српском језику, српски језик је родно осетљив, одувек, јер одувек има граматичка средства за разликовање рода у свим променљивим врстама речи.

Мислим да је важно разумети шта значи када кажемо да је граматички мушки род неутрална категорија, јер је и то је доказиво на свим нивоима језичке структуре:

**КО је дошао?* претпоставља све врсте одговора, без обзира на пол, па чак и без обзира на род (*Ко је све данас дошао?* – дакле, и кад говоримо о множини употребљавамо једнину, не чинећи никакво ни огрешење ни фаворизацију појединца!)

У различитим говорним ситуацијама употребићемо језик у складу са својим знањем. Ако знамо да је на челу неке институције жена, тражићемо директорку, ако не знамо, тражићемо директора (не зато што претпостављамо да је у питању мушкарац већ зато што мушки род доживљавамо као неутралан): *Могу ли да разговарам са вашим директором?*

У тексту агенде на крају стоји *Текст сагласности о поступањима заједнички ће утврдити учесници скупа*. Да ли то значи да је прекршен Закон јер нема учесница, а у већини смо?

Упоредимо ли примере **Марина је наш најбољи лингвиста.* и *Марина је наша најбоља лингвисткиња.*, можемо ли се одредити за то која је од две Марине стручнија? Она која је најбоље међу колегама и колегиницама (први пример) или она која је најбоља међу колегиницама (други пример)?

Потпуно различите аспекте значења профилишу примери *Марина је добар човек.* и *Марина је добра жена.*, док обрнуто није могуће **Петар је добра жена.*, а *Петар је добар мушкарац* активира концепт који се не активира ни у првом ни у другом случају.

Зашто је све ово важно? Не смемо Законом прописивати казне за нешто што није прекршај и не може бити прекршај. А опасно је кад се тако представи у јавности. Дакле,

ако неко употреби именицу *директор* да означи жену, не сме због тога бити кажњен јер он тиме не чини никакву дискриминацију (из малопре наведених разлога).

Струка треба да се пита 1. за формулацију закона (што је касно); 2. за имплементацију (што је оптимално) – под условом да струка буде србистичка и да фокус буде на смерницама, а да неопходне измене и допуне закона буду у складу са нормативним начелима.

Ако погледамо опет данашњу агенду, за иста звања видећемо различите називе, а према номенклатури, само је један устаљен. Није немогуће усталити и други, али ако оставимо слободу избора, деси се оваква стилска незграпност: добијамо и саветнице и саветнике и сараднице и сараднике.

Оваква стилска исклизнућа могла би се избећи једном уводном реченицом на почетку сваког текста, којом би се указало на свест аутора о родној равноправности, на пример: Термини који се овде употребљавају у граматичком мушком роду могу да подразумевају особе и мушког и женског пола. Што се управо и чини у самом Закону! Истовремено, ово предлажу и потписници саопштења које је издала Матица српска још пре годину дана.

Када је реч о уџбеницима, родно осетљив језик се, према стандардима, у великој мери већ употребљава, само је важно прецизирати шта се од аутора очекује, на пример, својеврсно ограђивање попут предложеног.

Постоји још један феномен који не смемо занемаривати, нарочито је важан за медијски дискурс: овај Закон је у јавности изазвао и колективну језичку анксиозност, која је социопсихолошка појава, страх који се јавља када се говорник нађе у ситуацији која од њега захтева да на одређени начин употребљава језик којим не влада у потпуности. Вратићу се на пример с почетка. Током пандемије, колегиница Марина Николић и ја израђивале смо Речник ковида, за Ану Глигић нашли смо следећа занимања: *вирусолог*, *вирусологица*, *вирологица*, *вирусолошкиња*, *виролошкиња*, *вирологиња*... А она је наш најпознатији – вирусолог.

На крају, опет смо на самом почетку: у чему тренутно лежи највећа друштвена моћ и хоћемо ли је распоредити тако да легитимизацијом овог Закона не делигитимизујемо науку? Највећа моћ лежи у поседовању ЗНАЊА и у пласирању ТАЧНИХ

ИНФОРМАЦИЈА, али и ТАЧНИХ ИНТЕРПРЕТАЦИЈА ЗАКОНА, као и у могућности да се те информације шире и уваже, а утисци и идеологије нису ни знање ни информације.

Др Светлана Слијепчевић Бјеливук, виши научни сарадник Института за српски језик САНУ